

16 NİSAN 2017 ANAYASA REFERANDUMU ÖNCESİ SÜRECİN TÜRK YAZILI BASININDAKİ YANSIMASI: HÜRRİYET, SABAH VE SÖZCÜ GAZETELERİ ÖRNEĞİ¹

Ümit ARKLAN²

Hasan RENÇBER³

ÖZ

Çalışmanın temel amacı 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu öncesi sürecin Türk yazılı basınındaki yansımaları ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’de yayınlanan ulusal gazeteler içerisinde en çok tiraj yapan ve farklı yayın politikalarına sahip üç gazetenin (Hürriyet, Sabah ve Sözcü) Anayasa Referandumu öncesi 1-15 Nisan 2017 tarihleri arasındaki 15 günlük süreçte referandum konulu haberleri içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda, gazetelerin yayın politikalarıyla benzer nitelikte bir yayıncılık faaliyeti yürüttükleri, referandum konulu haberleri ele alış tarzlarında, liderlerin sözlerine verdikleri ağırlıkta ve görsel kullanımlarında bu durumun net bir biçimde ortaya çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda, ‘Evet’ cephesine yakın Sabah gazetesi daha çok Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı ve Başbakan Binali Yıldırım’ı, ‘Hayır’ cephesine yakın Sözcü gazetesi CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nu sayfalarına taşıırken, taraflar arasında denge politikası gözetilen Hürriyet gazetesinin liderlere ve partilere birbirine yakın oranlarda yer verdiği bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Referandum, yazılı basın, anayasa değişikliği, demokrasi, Türkiye.

THE REFLECTION OF THE PERIOD BEFORE 16TH APRIL 2017 CONSTITUTION REFERENDUM ON TURKISH PRINTED PRESS: THE EXAMPLE OF HÜRRİYET, SABAH AND SÖZCÜ NEWSPAPERS

ABSTRACT

The aim of the study is to reveal the reflection of the period before 16th April 2017 Constitution Referendum on Turkish printed press. In the light of this aim, the news that were about referendum between the dates 1-15th April 2017 from three different newspapers which has the highest circulations between all the national newspapers and has different publishing policies (Hürriyet, Sabah and Sözcü) has been put to content analysis. As the results of the researches done, it has been found that the newspapers have been following a similar broadcasting policy as before, in the way they approached the news about referendum, it has been observed very clearly, by

¹ Bu çalışma 05-07 Kasım 2017 tarihleri arasında Isparta’da düzenlenen 2nd Congress on International Economic and Administrative Perspectives: Sustainable Global Competition (CIEP)’de bildiri olarak sunulan ve tam metni basılan “The Reflections on the Turkish Press of the Turkish Constitutional Referendum of April 16, 2017: Hürriyet, Sabah and Sözcü Newspapers Case” başlıklı çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

² Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, umitarklan@sdu.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0003-0066-3122

³ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, hasanrencber@sdu.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0001-5690-9094

looking at how they highlighted quotes of the leaders and with the use of imagery. In this context, the “Sabah” newspaper which is closer to the “Yes” wing has mostly highlighted the President Recep Tayyip Erdoğan and Prime Minister Binali Yıldırım while the newspaper Sozcuk which is closer to the “No” wing have cited Kemal Kılıçdaroğlu, the Hurriyet newspaper, which seeks to find a balanced policy between both sides, have been observed to have mentioned both leaders and parties about the same proportions.

Keywords: Referendum, printed press, constitutional amendment, democracy, Turkey.

Giriş

Demokratik sistemlerde belli bir yaşın üzerindeki her sağlıklı ve özgür birey için bir hak ve ödev olan siyasal katılma, çeşitli yöntem ve vesilelerle pratiğe dökülmektedir. Bu, kimi zaman yerel seçimlerde yerel siyasete yön vermek için, kimi zaman ülke yönetiminde söz sahibi olacakları belirlemek için, kimi zaman da alınacak kararlarda direkt halkın görüşleri doğrultusunda hareket etmek için yapılmaktadır. Seçme ve seçilme yoluyla belirli zaman aralıklarında genel ve yerel seçimlere siyasal katılım gösteren yurttaşların doğrudan fikirleri alınmak istendiğinde karşımıza çıkan yegane demokratik katılım metodu referandumdur.

Halkın demokratik haklarını kullandığı seçim ve referandum süreçlerinde, artan haber ve bilgi alma ihtiyacı, bireyleri basın yayın kuruluşlarına yönlendirmekte ve bu kuruluşlar tarafından verilen enformasyona daha açık hale getirmektedir. Hal böyle olunca, ‘basın yayın kuruluşlarının taraflara ve siyasetlere yer verme oranları ve biçimleri, seçmeni bir tercihe yönlendirme noktasında etkili duruma gelmekte’ (Şimşek, 2009: 125), süreçte önemli bir rol üstlenmektedir. Basının siyaset sahnesinde sahip olduğu önem sadece günümüze has bir olgu değildir. İlk dönemlerinden bugüne basın ve siyaset arasında farklı şekillerde ve düzeylerde ilişkiler söz konusu olmuş, siyasal ve yönetsel elitler basının mevcut potansiyellerini göz önünde bulundurarak muamele etmiştir. Bu noktada, ‘Avrupa topraklarında 16. yüzyılda ortaya çıkan gazetelerin kilise ve krallık politikalarını pekiştirmeye yönelik yayınlar yapması veya en azından ters düşmeyecek mesajlara yer vermesi’ (Aziz, 2007: 53), ‘Türkçe çıkarılan ilk gazete olan ve 11 Kasım 1831 tarihinde yayınlanmaya başlanan Takvim-i Vakayi gazetesinin, II. Mahmud’un fermanı ile yayına başlaması’ (Topuz, 1973: 5) gibi örnekler siyasal/yönetsel elitler ve basın arasındaki ilişkinin yüzyıllarca geriye gittiğini göstermektedir.

Günümüze geldiğinde ise, durum geçmişten biraz daha farklıdır. Günümüzde de halen ‘siyasal bilgilenmenin en önemli araçlarından biri olan gazeteler’ (Bekiroğlu ve Çakın, 2016: 354), sadece basılı olarak yayınlanmamakta, yeni iletişim teknolojilerinden yararlanılarak dijital ortamlardan da yayınlar yapmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak basın yayın kuruluşlarınca çıkarılan gazeteler eski tirajlarını kaybetmekle birlikte, büyük bir çoğunluğunun yayınlarını basılı ve çevrim içi eş güdümlü yürüttüğü de unutulmamalıdır. Zira ‘Türkiye’de internet gazeteciliği faaliyetlerinin önemli bir bölümünün geleneksel medya kuruluşlarının çatısı altında gerçekleştirilmekte olduğu (Çevikel, 2004: 150) düşünüldüğünde, gazetelerin siyasal iletişimin önemli bir aracı olmayı sürdürdüğü iddia edilebilir. Bu minvalde, ülkenin önde gelen ulusal gazetelerinin sandık başına gidilen dönemlerde yaptığı yayınlar önemli ve incelenmeye değerdir.

Buradan hareketle çalışmanın konusu, Türkiye’de halkın sandık başına gittiği yedinci halk oylaması olan 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu öncesi sürecin Türkiye’de yayın yapan ulusal gazetelerdeki yansımasıdır. Bu konu bağlamında çalışma, Türk yazılı basınında referandum öncesi sürecin nasıl ele alındığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sahip olunan amaç çerçevesinde, 1-15 Nisan 2017 tarihleri arasında, Türkiye’de en çok tiraj yapan ve farklı yayın politikaları bulunan üç ulusal gazete araştırmaya konu edilmekte, anayasa referandumunun Türk yazılı basınındaki sunumu bu gazeteler örneğinde incelenmektedir. Amaçlı örneklem dahilinde seçilen gazetelerdeki referandum konulu haberler içerik çözümlemesi yöntemine tabi tutularak, elde edilen bulgular, haberlerin, sayısı, yer aldıkları sayfalar, birinci sayfada buldukları konum, sunum biçimleri, referandum maddeleri ile ilintisi, görüşlerine yer verdiği kişiler ve fotoğraflarına yer verdiği kişiler olmak üzere yedi kategoride değerlendirilmektedir.

1.Literatür Taraması

1.1. Kavramsal Çerçeve

Anayasa referandumu dendiğinde, bahsi geçen kavramın demokrasi, anayasa ve referandum olmak üzere üç temel kavramla çok yakından ilişkisi söz konusudur. Demokrasinin ana çatıyı oluşturduğu yönetim yapısında anayasa temel kılavuz işlevi

görürken, referandum alınacak kararın/kararların tüm ülke vatandaşlarına yayılmasını temin eden bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Abraham Lincoln'e göre, "Siyasi iktidarın toplumda, toplum için, bizzat toplum tarafından kullanılması" (Kaldırım, 2005: 144) olarak tanımlanan demokrasi, toplumu oluşturan yurttaşların seçtikleri temsilciler yoluyla yönetilmesi (Bayhan, 2002: 1) anlamına gelmektedir. Egemenliğin kullanım biçimleri açısından üç tür demokrasiden söz etmek mümkündür (Tunç, 2008: 1116; Aydın, 2007: 83). Bunlar; halkın egemenliği herhangi bir aracı olmadan kullandığı doğrudan demokrasi, egemenliğin seçilmiş temsilciler aracılığıyla kullanıldığı temsili demokrasi ve egemenliğin temsilciler ve halk tarafından paylaşıldığı yarı doğrudan demokrasidir (Tunç, 2008: 1116-1117).

Bu demokrasi türleri içerisinde, günümüz toplumlarının demografik özellikleri gereği uluslar için doğrudan demokrasinin uygulanabilirlik imkanı kalmadığı ifade edilebilir ve 'yürütme organının tıpkı bir seyirci konumunda yer aldığı' (Matsusaka, 2008: 115), aynı zamanda, parlamentonun ve yöneten-yönetilen farkının bulunmadığı (Aydın, 2007: 83) bu akımın, Yunan şehir devletlerinin ortadan kalkması ile son bulduğu (Kuzu, 1992: 336) söylenebilir. Vatandaşların dolaylı katılımını öngörmekte olan temsili demokrasi (Kahraman ve Evre, 2008: 65) ise, egemenliğin kullanımının değişmiş hali olarak 'ulusu oluşturan kişilerin bir araya toplanıp karar verme olanağının bulunmadığı toplumlarda, yönetim görevinin halk tarafından belirlenen kişilere verilmesidir' (Sezen, 1994: 145). Günümüzde en yaygın demokrasi türü budur. Üçüncü demokrasi türü olan yarı doğrudan demokrasi diğerlerinden farklı olarak, bazı durumlarda yönetme erkinin paylaşımını mümkün kılan bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. 'Temsili demokrasiyle doğrudan demokrasinin bir karışımı olan bu yapıda' (Gözübüyük, 2008: 76), egemenliğin kullanımı seçilen temsilcilere devredilmekle birlikte, zaman zaman da referandum gibi araçlarla seçmenler yönetime doğrudan katılmaktadır' (Gözler, 2012: 111). Bahsi geçen tüm bu uygulamalar belirli bir yasal zemin üzerinde gerçekleşmekte, bu minvalde de anayasalar bağlayıcı ve yönlendirici nitelik taşıyan temel yasal metinler olarak fonksiyon üstlenmektedir.

Esasında, modern demokrasileri, anayasal rejim olarak da kabul etmek mümkündür (Erdoğan, 2011: 28). Devletin temel yapısını, işleyişini ve bireylerin

temel hak ve hürriyetlerini düzenleyen (Canatan, 2010: 3) anayasalar, mevcut yapıları itibariyle, ait oldukları rejimin temel rehberleri konumunda olup, ilk örnekleri günümüzden yaklaşık üç asır öncesine dayanmaktadır. ‘18. yüzyılda ortaya çıkmış bir kavram olan anayasanın öncül metinleri olarak, Avrupa’da 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (Oder, 2016: 14), Osmanlı coğrafyasında ise 1876 tarihli Kanun- Esasi (Gözler, 2012: 166) gösterilebilir.

Zaman içerisinde toplumsal yapılarda meydana gelen gelişme ve değişimler, ortaya çıkan yeni ihtiyaç ve beklentiler, yeni yasal düzenlemeleri beraberinde getirdiği gibi, kimi zaman da anayasalarda birtakım düzenlemelere gitmeyi, mevcut duruma göre küçük çaplı ya da köklü değişiklikler gerçekleştirmeyi gerekli kılmaktadır. Hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu demokratik yapılarda, bu değişikliklerin yolu ve yordamı da bellidir. Bu bağlamda, ülkemizde anayasa üzerindeki değişiklikler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 177. maddesi gereği, yapılacak halk oylamasında salt çoğunluk tarafından kabul edilmeleri halinde geçerli olmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 1982). Bu kerte, referandum kavramı devreye girmekte ve siyasi katılımın önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokratik değerler olan eşitlik, özgürlük ve halk egemenliği gibi kavramlar siyasi katılma ile doğrudan ilişkilidir (Çukurçayır, 2006: 28). Geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsayan siyasi katılımın (Fedayi, 2011: 119) bir türü olan referandum, Türk Dil Kurumu tarafından halk oylaması olarak tanımlanmakta olup, Fransızca ‘référendum’ kökeninden gelmektedir (Web_2, 2017). Yasa veya anayasaların ya da bunlarla ilgili yapılacak değişikliklerin yürürlüğe konmasından evvel halkoyuna sunulması olarak tanımlanmaktadır (Derdiman, 2006: 95). Kitlelerin doğrudan doğruya fikirlerinin alındığı bir mekanizma olan bu yöntem (Yeni Öncü, 2010: 212), plebisit terimiyle sıklıkla eş anlamlı olarak kullanılmasına rağmen, öz olarak iki farklı kavramı temsil etmektedir. ‘Plebisit anti-demokratik rejim ve yönetimlerin kendilerine meşruiyet kazandırma amacıyla başvurdukları halk oylamasıyken, referandum demokratik bir usuldür (Karaman, 2011: 199).

Referandum, birçok demokrasi türünü kapsamı içerisine almakla birlikte (de Vreese, 2007: 2), yarı doğrudan demokraside yaygın şekilde kullanılmakta (Gözübüyük, 2008: 77; Deliveli, 2000: 10), yapılan iş ya da işleme yasallık

kazandırma amacı gütmektedir (Gözübüyük, 2008: 77). Kamuoyunun gerçek eğilimlerini saptamanın en etkili yolu (Öner, 2001: 109) olması hasebiyle, hükümetler tarafından genellikle kimi konulara halkoyuyla karar verilmesi için uygulanmaktadır (Budge, 2001: 72). Halka müracaat edildiği için de demokratik bir kurumdur (Şahbaz, 2006: 105). Demokrasi insanların kendini yönetmesi olarak tanımlanmasına rağmen, halen birçok ülkede vatandaşların rolü dönemsel seçimler ve nadiren başvuru referandumları ile sınırlıdır. Bununla birlikte, nadiren kullanılan bir yöntem olan referandumun kullanımı, birçok Avrupa ülkesinde yükselme eğilimindedir. Dünya üzerindeki ülkelerin %70'inde referanduma dair hükümler olduğu düşünüldüğünde, referandumun sadece Atina'dan gelen katılımcı demokrasi ideallerinin unutulmuş taahhütlerine dair bir kalıntı olmadığı görülmektedir (Qvortrup, 2005: 1).

Referandum, özü, konusu ve gerçekleşme süreci bakımından ülke yönetimiyle halkın normal dönemlerden çok daha yakın ilişkiler geliştirdiği, farklı yönlerden etkileşim içerisine girdiği, diyaloglar kurduğu bir zaman dilimini temsil etmesi sebebiyle (Arklan, 2011: 88), halkın siyasetle olan etkileşimini artırarak (Neijens vd., 2007: 142), seçimlerin politika üzerindeki dolaylı etkisinin aksine, halka siyaset üzerinde doğrudan etkide bulunma fırsatı vermektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde uygulanmayan tüm ulusun dahil olduğu referandumları, İtalya, Yeni Zelanda ve politik sistem bakımından doğrudan demokrasiye oldukça yakın sayılabilecek İsviçre'de görmek mümkündür (O'neil, 2015: 147).

Türkiye'nin referandumları tarihine bakıldığında ise, gerek Osmanlı ve gerekse Cumhuriyet döneminde, 1961 Anayasasına gelinceye dek hiçbir konuda referanduma gidilmediği görülmekte (Şahbaz, 2006: 243), 1961 Anayasasından günümüze kadar ise yedi adet referandumla karşılaşmaktadır. Bunlar, 9 Temmuz 1961 anayasa referandumu, 7 Kasım 1982 anayasa referandumu, 6 Eylül 1987 siyasi yasakların kaldırılması referandumu, 25 Eylül 1988 yerel seçimlerin öne alınmasına dair referandum, 21 Ekim 2007 Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesine dair referandum, 12 Eylül 2010 Anayasa'nın 26 maddesinin değiştirilmesine dair referandum ve 16 Nisan 2017 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesine dair referandumdur.

Türk vatandaşlarının sandık başına gittiği son referandum olan 16 Nisan 2017 halk oylamasına dair süreç, uzun yıllar süren anayasa değişikliği ve sistem tartışmalarının ardından, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bazı maddelerinde değişiklik yapılması konusunda bir teklif hazırlayıp Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunmasıyla resmîyet kazanmıştır. Teklifin mecliste kabul edilmesi ve ardından da 10 Şubat 2017 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın değişiklik paketinin halkoyuna sunulması kararını almasıyla referandum yoluna girilmiştir.

1.2. İlgili çalışmalar

Siyaset ve yazılı basın arasındaki ilişki, siyasal iletişim alanının önemli bir konusu olup, defaatle çeşitli çalışmalara konu edilmiştir. Kaleme alınırken kendi spesifiği doğrultusunda birbirlerinden farklı amaçlar taşıyan bu çalışmalar genelde seçimlerle alakalı olmakla birlikte, referandumların yazılı basındaki yansımaları konu edinen çeşitli makale ve tez türü çalışma da literatüre kazandırılmıştır.

Referandumların yazılı basındaki ele alınışına yayınlanmış makaleler özelinde bakıldığında, Google Akademik arama motorunda referandum basın/gazete anahtar kelimeleriyle yapılan taramalarda (Web_3, 2017); Uzun'un (2008) Türkiye'yi de yakından ilgilendiren ve Kıbrıs adasındaki her iki tarafın oy kullandığı referandumunu konu alan haberleri inceleyen çalışması, Yaylagül ve Çiçek'in (2011) 2010 referandumunun siyasal kampanya sürecinin Türkiye'deki yazılı basında sunumuna dair içerik ve söylem analizi uygulayan çalışması ve Göker ve Doğan'ın (2011) 2010 referandumunu döneminde Türk basınının siyasal gündemini gazeteler üzerinden incelediği çalışması dikkat çekmektedir.

Referandumların yazılı basındaki temsili / sunumu / referandum sürecindeki söylem gibi konularla ilgili Türkiye'de yapılan tezler tarandığında ise dokuz farklı teze ulaşılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi vasıtasıyla ulaşılan bu tezlerden, üçü doktora, altısı ise yüksek lisans tezidir.

Tezler kronolojik olarak sıralandığında; referandum dönemindeki köşe yazılarını söylem ve ideoloji açısından değerlendiren "12 Eylül 2010 Türkiye anayasal referandum ile ilgili basında 'gazetede' yer alan makalelerin söylem analizi" (Akman,

2011), Annan Planı referandumu döneminde Kıbrıs basınına inceleyen “Kuzey Kıbrıs Türk basınında milliyetçilik söylemi (referandum süreci)” (Durur, 2011), 2010 referandumunda yazılı basının kamuoyunu oluşturma fonksiyonunu ele alan “Referandum sürecinde yazılı basının kamuoyunu oluşturma işlevi (Yeni Şafak-Radikal gazeteleri)” (Ertürk, 2012), Devlet Bahçeli, Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun Cumhuriyet, Radikal, Sabah ve Zaman gazetelerindeki söylemlerini iki aylık süreçte inceleyen “12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum sürecinde siyasi parti liderlerinin söylemlerinin basına yansıması: Cumhuriyet, Radikal, Sabah ve Zaman gazeteleri örnekleri” (Tosun, 2012), Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki referandum içerikli 14 köşe yazısında Platon diyalektiğinin unsurlarının kullanımına bakan “Türkiye’de yazılı basında Platon diyalektiği metodunun kullanımı: 12 Eylül 2010 Referandumuna öncesi Hürriyet ve Zaman gazetelerinin köşe yazıları” (Ordukaya, 2012), iki farklı dönemdeki karikatürleri dil-söylem ve ideoloji açısından inceleyen “Siyasal söylemin ve ideolojilerin gazete karikatürlerinde yeniden üretimi (örnek olay 1982 ve 2010 Anayasa Referandum süreci)” (Nisan, 2012), muhafazakâr hegemonyaya alternatif bir bakış açısı geliştirmeye çalışan “Muhafazakar basında Hegemonya uğrakları: 12 Eylül 2010 referandumuna ve yeni anayasa tartışmaları” (Ceyhan, 2014), yazılı basının anayasa değişikliği referandumuna sürecindeki tutumunu ortaya çıkarmayı amaçlayan “12 Eylül 2010 Anayasa değişikliği referandumuna yazılı basının yaklaşımı” (Avşar, 2014) ve referandum dönemlerinin ekonomi politik ve toplumsal arka planının irdelenmesi, 1961 ve 1982 anayasalarının ve 2010 anayasa değişiklik paketinin içerik özelliklerinin değerlendirilmesi ve örnek olarak seçilmiş gazeteler özelinde Türkiye basınına referandumlara yönelik yaklaşımının ortaya konulması amacıyla olan “Türkiye’de Anayasa referandumları ve basın: 1961, 1982 Anayasaları ile 2010 Anayasa Değişiklik Paketi referandumlarının Türkiye basınındaki sunumunun karşılaştırmalı çözümlemesi (Cumhuriyet, Hürriyet, Tercüman / Bugün gazeteleri örnekleri)” (Pınar, 2016) çalışmaları ile karşılaşılmaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışmada, ‘verilerin amaçlı, planlı ve de sistemli olarak toplanması, gruplanması, analizi, sentezi, açıklanması, yorumlanması ve değerlendirilmesi’

(Yozgat, 2001: 1), verileri benzer temalar ve kavramlar çerçevesinde düzenlemek ve yorumlamak (Arıkan, 2004: 89) olarak açıklanabilecek araştırma kavramının yöntemlerinden olan içerik çözümlemesi tercih edilmiştir. ‘Kitle iletişim araştırmalarının ilk dönemlerinde yoğunlukla kullanılan,’ (Yıldırım, 2015: 107), nesnel ve somut olarak nitelenen içeriği inceleyen (Erdoğan, 2012: 180) bu yöntem, dokümanların da özellikleri açısından kategorilere ayrılmasını sağlamaktadır (Gürsakal, 2001: 125).

İçerik çözümlemesi (muhteva analizi - tahlili) yönteminin tarihsel gelişim sürecine bakılacak olursa; bu metot ilk uygulandığı zamanlarda barındırdığı zorluklara rağmen, ‘16. yüzyıldan başlayarak’ (Aziz, 1994: 117) kullanılmış, 20. yüzyıla gelindiğinde ise, ‘1940’larda kelime sayma yöntemiyle yapılan analizler, 1950’lerden itibaren gelişmiş analizlerle de desteklenmiştir’ (Acun, 2005: 28).

Çalışmanın çerçevesi olan gazetelere yönelik içerik analizleri konusunda literatürde ulaşılabilen öncül kaynak ‘1893’de JG Speed tarafından hazırlanan “Do newspapers now give the news?” isimli çalışmadır ve Speed’in söz konusu çalışmasında, 1881 - 1893 arasında yayınlanan New York gazeteleri dinsel, bilimsel ve yazınsal açılardan içerik analizine tabi tutulmuştur’ (Krippendorff, 2004: 5).

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, genel tarama modelindedir. Çalışmada, 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu öncesinde basının konuyla ilgili haberlere yoğunlukla yer verdiği dönemde yayınlanan ulusal gazetelerin, süreci nasıl yansıttıklarının çeşitli ölçütler vasıtasıyla belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 1-15 Nisan 2017 tarihleri arasında Türkiye’de yayınlanan ulusal gazetelerdeki 16 Nisan 2017 anayasa referandumu konulu haberler oluşturmaktadır.

Evrenden örneklem çıkarılması konusunda, amaçlı örneklem türü kullanılmıştır. Bu tür örneklemede; ‘amaca uygun birimler tespit edilerek inceleme için seçilmektedir’ (Erdoğan, 2012: 210). Amaçlı örneklemin tercih edilmesinin başlıca

sebebi, Türkiye’de yayınlanan ulusal gazeteler evrenindeki tüm yayınlar içerisinde etki ve kitlelere ulaşma gücü bakımından ön sıralarda yer alanları araştırmaya dahil ederek genel bir görüntü çizmektir. Geniş bir evren içerisinde öne çıkan birimlerin örnekleme dahil edilmesi, ‘amaca yönelik yeterli düzeyde verinin toplanmasını’ sağlamaktadır (Babbie, 2010: 193).

Amaçlı örneklem ilkeleri bağlamında, ilgili konudaki haberlerin kaynağı olarak Türkiye’de ulusal çapta basım ve dağıtımı yapılan ulusal gazetelerden üçü seçilmiş ve araştırmaya dahil edilmiştir. Bu gazetelerin seçiminde, eriştikleri kitlenin boyutu bakımından güncel tiraj sayıları ve gazetelerin yayın politikaları ile hitap ettikleri okur kitlesi göz önünde bulundurulmuştur.

Liberal ve ana akım yazılı basını temsilen Hürriyet, merkez sağ yazılı basını temsilen Sabah ve merkez sol yazılı basını temsilen Sözcü gazeteleri araştırmaya dahil edilmiştir. Seçilen üç gazete, aynı zamanda araştırmanın yapıldığı süreçte ulusal çapta en çok tiraj yapan üç gazete olması (Web_1, 2017) sebebiyle örneklem türünün doğasına uygun bir şekilde öne çıkan yayınlar olarak görülmektedir.

Tarih aralığı olarak 1-15 Nisan 2017 zaman aralığındaki haberlerin seçilmesinin başlıca sebebi, gerek siyasi liderlerin gerekse de teşkilatlanmalarının propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırdığı dönemler olmasıdır. Referandum tarihi olan 16 Nisan 2017 ise, seçim yasakları uyarınca konuya ve konu hakkındaki beyanlara nispeten az yer verilmesi sebebiyle araştırmaya dahil edilmemiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Kategorilendirilmesi

Toplamda 45 nüsha gazeteden veri toplanmış ve kategorize edilmiştir. Çalışmada incelenen gazeteler 1-15 Nisan 2017 tarih aralığında yayınlanan tüm sayfalarıyla bir bütün olarak örnekleme dahil edilmiştir. Veriler, hazırlanan kodlama cetveline göre tasnif edilmiş ve bulgular kısmında tablo haline getirilen bilgilere ulaşılmıştır.

Yapılan içerik analizinde konu; gazetelerdeki referandum konusunu içeren haber sayısı, haberlerin yer aldıkları safalar, birinci sayfada yer alan haberlerin bulunduğu konum, haberlerin metin veya metin ve görsel olmak üzere sunum biçimi,

haberlerin referandum maddeleri ile ilintisi, haberlerde görüşlerine yer verilen kişiler ve haberlerde fotoğraflarına yer verilen kişiler başlıkları altında incelenmektedir.

3. Bulgular

3.1. Referandum Konulu Haber Sayısı

Araştırmanın yapıldığı 1-15 Nisan 2017 tarihleri arasında, örneklem olarak seçilen üç gazetede 16 Nisan Anayasa Referandumu'nu konu alan 411 haber yayınlanmıştır. Bu haberlere bakıldığında, Sözcü gazetesi 221 haber ve %53,8'lik pay ile en çok haberi yapan yayın olarak öne çıkmaktadır. Sabah gazetesi 97 haber ve %23,6'lık pay ile ikinci sırada yer alırken, Hürriyet gazetesi 92 haber ve %22,6'lık pay ile Sabah gazetesini takip etmektedir.

Tablo 1: Referandum Konulu Haber Sayısının Gazetelere Göre Dağılımı

	Gazete						Toplam	
	Hürriyet		Sabah		Sözcü			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Haber Sayısı	93	22,6	97	23,6	221	53,8	411	100

3.2. Referandum Konulu Haberlerin Yer Aldıkları Sayfalar

16 Nisan Anayasa Referandumu konulu haberlere, gazetede yer aldıkları sayfalar ekseninden bakıldığında, haberlerin %22,6'sının (93 adet) ilk sayfada, %77,4'ünün (318 adet) ise iç sayfalarda yer aldığı gözlemlenmiştir. Gazetelere göre referandum konulu haberlerin bulunduğu sayfa itibariyle dağılımı incelendiğinde; Sözcü gazetesi birinci sayfadaki 47 haberle sayısal olarak ilk sırada yer almasına rağmen, orantısal olarak bakıldığında %21,3 ile diğer yayınların gerisinde kalmaktadır. Gazetede, 174 referandum konulu haber iç sayfalarda yer almış olup, bu sayı %78,7'lik bir orana tekabül etmektedir. Hürriyet gazetesi, ele alınan süreçte birinci sayfada yer verdiği 24 haber ve %26,1'lik bir oran ile Sözcü'yü takip ederken, gazetenin iç sayfalarda yer verdiği haberlerin oranı %73,9'dur. Araştırma örnekleminin son üyesi olan Sabah gazetesinin birinci sayfasına bakıldığında, 22 haber ve %22,3'lük bir oran göze çarpmaktadır. Aynı gazetenin iç sayfalarındaki haber sayısı 75 ve bu haberlerin gazetede referandum konulu tüm haberlere oranı da %77,3'tür.

Tablo 2: Referandum Konulu Haberlerin Yer Aldıkları Sayfaların Gazetelere Göre Dağılımı

Haberin Sayfası	Gazete						Toplam	
	Hürriyet		Sabah		Sözcü			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Birinci Sayfa	24	26,1	22	22,3	47	21,3	93	22,6
İç Sayfalar	69	73,9	75	77,3	174	78,7	318	77,4
Toplam	93	100	97	100	221	100	411	100

3.3. Birinci Sayfada Yer Alan Referandum Konulu Haberlerin Bulunduğu Konum

Referandum ile ilintili haberler, birinci sayfada yer aldıkları konum itibariyle de incelenmiş ve örnekleme dahil olan gazeteler arasında çok önemli farklılıklar gözlemlenmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin toplamda birinci sayfalarında yer alan haberlerin; %8,6'sı (8 adet) sürmanşet kısmında, %18,3'ü (17 adet) manşette, %73,1'i (68 adet) ise ilk sayfanın diğer bölümlerinde kendine yer bulmuştur.

Ele alınan ilk kriter olan referandum konulu habere sürmanşette yer vermede, Sözcü gazetesi 6 haber ve %12,7'lik oran ile ilk sırada yer almaktadır. Sürmanşet; 'gazetelerin ilk sayfalarındaki logonun üst kısmında kullanılan başlık' (Web_4, 2017) olarak tanımlansa da, Sözcü gazetesinin bazı nüshalarında gazete logosunun en üste koyulması, altına sürmanşet ve manşetin ayrı ayrı koyulması sebebiyle, manşetin üzerindeki haberler de sürmanşet olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Örneklemin diğer üyeleri olan Sabah ve Hürriyet gazeteleri, incelenen 15 günlük zaman diliminde sürmanşette sadece 1'er adet referandum konulu habere yer vermişlerdir.

Haberlerin ilk sayfada verilmesinde bir diğer sunum şekli olan manşet konusunda ise; Sözcü gazetesinde 10 haber ve %21,3'lük oran, Sabah gazetesinde 5 haber ve %22,8'lik oran, Hürriyet gazetesinde ise 2 haber ve %8,4'lük oran gözlemlenmiştir.

16 Nisan 2017 Anayasa Referandumunu konulu haberlerin çalışmanın örneklemini teşkil eden gazetelerin ilk sayfalarındaki sunumunda, sürmanşet ve manşet dışında kalan alanlarda, Sözcü gazetesi 31 haber ile haber sayısı bakımından ilk sırada yer alırken, oransal olarak gazetenin ilk sayfasındaki referandum konulu haberler içinde %66'lık bir pay söz konusudur. Aynı kriterler gözetildiğinde; Hürriyet

gazetesinde 21 haber ve %87,4'lük bir oran, Sabah gazetesinde ise 16 haber ve %72,7'lik bir oran ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 3: Birinci Sayfada Yer Alan Referandum Konulu Haberlerin Bulunduğu Konumun Gazetelere Göre Dağılımı

Haberin Birinci Sayfadaki Konumu	Gazete						Toplam	
	Hürriyet		Sabah		Sözcü			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Sürmanşet	1	4,2	1	4,5	6	12,7	8	8,6
Manşet	2	8,4	5	22,8	10	21,3	17	18,3
Diğer	21	87,4	16	72,7	31	66	68	73,1
Toplam	24	100	22	100	47	100	93	100

3.4. Referandum Konulu Haberlerin Sunum Biçimi

Gazetelerdeki haberlerin sadece metin şeklinde verilmesi veya fotoğraf, resim, grafik, tablo vb. öğelerle görsel olarak zenginleştirilmesi de çalışmada analiz edilen bir diğer faktördür. Haberlerin sunum biçimine her bir gazete özelinde bakıldığında, her üç yayında da görsel materyaller ile desteklenmiş haberlerin büyük çoğunluğa sahip olduğu gözlemlenebilmektedir.

Araştırmanın yapıldığı süreçte yayınlanan referandumla ilintili 411 haberden %7,6'sı (31 haber) sadece metin olarak okuyuculara sunulurken, %92,4'ü (380 haber) görselle birlikte gazete sayfalarında yer bulmuştur.

Çalışmanın konusuyla ilintili en çok habere yer veren gazete olan Sözcü'de, %92,8 oranında 205 haber metin ve görselle verilirken, %7,2'lik orana sahip 16 haber ise sadece metin olarak yayınlanmıştır. Sabah gazetesinde; %92,8 oranında 90 haber görselle beraber, %7,2 oranında 7 haber ise sadece metin şeklinde verilmiştir. Örneklemin diğer yayını olan Hürriyet gazetesinde ise, görselle aktarılan haberler %91,3 iken (85 haber), metin olarak verilen haberler ise %8,7'lik bir oranda (8 haber) kalmıştır.

Tablo 4: Referandum Konulu Haberlerin Sunum Biçiminin Gazetelere Göre Dağılımı

Sunum Biçimi	Gazete						Toplam	
	Hürriyet		Sabah		Sözcü			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Metin	8	8,7	7	7,2	16	7,2	31	7,6
Metin ve görsel	85	91,3	90	92,8	205	92,8	380	92,4
Toplam	93	100	97	100	221	100	411	100

3.5. Referandum Konulu Haberlerin Referandum Maddeleri ile İlintisi

16 Nisan Anayasa Referandumuna ile ilgili haberlerin bir kısmı, referandumda halkın oyuna sunulacak paket içeriği ile alakalı olmakla beraber, bir kısmı da seçim güvenliği, yurt dışında sürmekte olan oy kullanma işlemi, siyasilere referandum konulu polemikleri ve propaganda döneminde yaşanan olaylar gibi konularla ilgilidir.

Örneklemedeki yayın organlarında yayınlanan referandumla bağlantılı haberlerin ne kadarının paket içeriğiyle ilintili olduğu da çalışmanın cevap aradığı sorulardan bir tanesidir. Haberler bu çerçevede bağlamında kodlanırken, haberde referandum paket içeriğine değinilmesi, kişilerin maddeler hakkında bildirdiği olumlu / olumsuz görüşlere yer verilmesi ve değişikliklerin yol açabileceği olumlu / olumsuz durumlara dair metinler gibi içerikler, konuyla ilintili olarak kodlanmıştır.

Hazırlanan ve örnekleme uygulanan kodlama cetveline göre, şu veriler ve sonuçlar elde edilmiştir: Bu süreçte Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinde yapılan referandum konulu 411 haberden 133 adedinin (%32,4) paket içeriği ile ilintisi bulunurken, 278 adedinin (%67,6) referandum maddeleri ile bir ilintisi bulunmamaktadır.

Gazeteler özelinde bakıldığında; referandum maddeleri ile ilgili en çok haber yapanın sayısı olarak Sözcü, orantısal olarak ise Hürriyet gazetesi olduğu görülmektedir. Sözcü gazetesi, verdiği 221 haberin %33,5'ini oluşturan 74 haberde referandum maddeleri ile ilintili içerik ve beyanat sunarken, %66,5'lik orana sahip 147 haberde ise paket içeriğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hürriyet gazetesindeki 93 referandum konulu haberden 33 adedinin (%35,5) referandum paketi ile bağı varken, 60 adedinin (%64,5) herhangi bir bağı bulunmamaktadır. Sabah gazetesi ise örneklemedeki diğer iki yayına göre referandum

maddeleriyle ilgili haberlere daha az yer vermiştir. Gazetede ki 97 referandum haberlerinin %26'8'i (26 haber) söz konusu maddelerle ilgili iken, %73,2'si (71 haber) referandum maddelerinden ziyade referandum sürecine ilişkin başka konularla ilgilenmektedir.

Tablo 5: Referandum Konulu Haberlerin Referandum Maddeleri ile İlişiminin Gazetelere Göre Dağılımı

Referandum Maddeleri ile İlişimi	Gazete						Toplam	
	Hürriyet		Sabah		Sözcü			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Var	33	35,5	26	26,8	74	33,5	133	32,4
Yok	60	64,5	71	73,2	147	66,5	278	67,6
Toplam	93	100	97	100	221	100	411	100

3.6. Referandum Konulu Haberlerde Görüşlerine Yer Verilen Kişiler

Dil, kitleleri ikna etmek isteyen siyasetçiler tarafından kullanılan en önemli araçlardan biriyken (Dağabakan, 2016: 59), sözlü iletişime nazaran daha resmi bir niteliği olan yazının (Kılıçaslan, 2008: 12) yegâne varlık sebebi de dili göstermektir (de Saussure, 1998: 57). Kitleleri etkileme yetisine sahip yazı, dilin ürünü olan iletileri daha resmi ve kalıcı bir zeminde aktarırken, 'siyasal mesajların yazılı olarak verilmesi de mesajın sürekli hale gelmesini ve aradan uzun zaman geçse de tekrar okunabilmesini olanaklı kılmaktadır' (Aziz, 2011: 77). Bu açıdan, siyasi aktörler açısından beyanatlarının yazılı basında yer alması oldukça önemlidir. Gazetelerin yayın politikaları ve duruşları, haberlerin içeriğini ve sunuş biçimini değiştirdiği gibi, haberlerde beyanatlarına yer verilen siyasilerin sayısını da etkilemektedir.

Referandumdan önceki 15 günlük süreçte, örneklem dahilindeki üç gazetede siyasiler, değişen oranlarda kendilerini anlatma şansı elde etmişlerdir. Liderler açısından tabloya bakıldığında, yapılan 411 haberde sırasıyla, AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Binali Yıldırım 49 (%17,9), Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 47 (%17,2), ana muhalefet partisi CHP'nin lideri Kemal Kılıçdaroğlu 38 (%13,9) ve muhalefet partisi MHP'nin lideri Devlet Bahçeli de 14 (%5,1) farklı referandum konulu haberde görüşlerine yer verilen siyasiler olmuşlardır.

Aynı süreçte bahsi geçen partilerin kadroları ve diğer siyasiler hakkında ortaya çıkan tabloda ise, CHP'li diğer siyasiler 57 haber ve %20,8'lik oran ile başı

çekmektedir. AK Parti, CHP ve MHP'ye mensup olmayıp halen aktif siyaset içerisinde olan diğer partili ve bağımsız siyasiler de 48 haber ve %17,7'lik oranla kendilerine yer bulmuşlardır. AK Parti'li diğer siyasilerin görüşleri %6,2'lik oran ve 17 haber ile gazetelere taşınırken, MHP'li diğer politikacılar ise sadece 3 haberde %1,2 oranında sayfalara taşınma imkanı elde edebilmişlerdir.

Gazeteler özelinde tablodaki verilere bakıldığında görülmektedir ki; kişiler mensubu oldukları partiye / referandum sürecinde takındıkları tavra göre bazı gazetelerde kendine daha çok yer bulurken, bazı yayınlarda ise görece daha az haberde görüşleri yer almaktadır. Referandum sürecinde 'evet' cephesine yakın duruş sergileyen Sabah gazetesi, 'hayır' cephesine yakın olan Sözcü gazetesi ve taraflar arasında denge gözetmeyi amaçlayan Hürriyet gazetesi arasında beyanlarına yer verdikleri siyasiler açısından ciddi farklar vardır.

16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu'nda 'evet' cephesine yakın bir duruş sergileyen Sabah gazetesi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Başbakan Binali Yıldırım'ın görüşlerine %35,1'lik dilimlerle 19'ar kez yer verirken, MHP Lideri Devlet Bahçeli'ye 5 kez (%9,3) ve CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'na ise, 1 kez (%1,9) yer vermiştir.

Değişiklik paketine ilişkin 'hayır' cephesinde yer alan Sözcü gazetesinde, siyasilerin görüşlerine Sabah gazetesinin büyük ölçüde karşıtı bir yer verme durumu söz konusudur. Liderler arasında beyanatlarına en çok yer verilen isim 17 haber ve %13,1'lik oran ile CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'dur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Başbakan Binali Yıldırım Sözcü sayfalarında 8 kez ve %6,2'lik oranlarda görüşlerini aktarırken, MHP lideri Devlet Bahçeli'nin sözlerine yer verilen haber sayısı ise 5 adet ve %3,8 oran ile sınırlı kalmıştır.

Mensubu olduğu yayın grubunun politikası gereği her iki cepheye de eşit mesafelerde bulunma amacıyla olan Hürriyet gazetesi, MHP lideri Devlet Bahçeli dışında görüşüne yer verdiği siyasi sayılarında bu denge politikasını gözetmiştir. 16 Nisan 2017 öncesi 15 günlük süreçte; Başbakan Binali Yıldırım 22 kez (%24,7), Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu da 20'şer kez (%22,3) gazetenin sayfalarında ifadeleriyle yer almışlardır. Referandumda 'evet'

cephesini destekleyeceğini açıklayan MHP lideri Devlet Bahçeli'nin görüşleri ise 4 haberde (%4,6) aktarılmıştır.

Bu üç partinin alt kadrolarının ve diğer siyasilerin gazetelerdeki temsiline bakıldığında, Sözcü gazetesinde CHP'li diğer siyasiler 48 haber ve %36,9'luk oran ile açık ara farkla öne çıkmaktadır. AK Parti'li diğer siyasiler 6 haberde (%4,6), MHP'li diğer siyasiler 2 haberde (%1,5) sayfalara taşınırken, çoğunluğunu partilerinden istifa etmiş eski MHP milletvekillerinin oluşturduğu diğer siyasilerin de görüşleri %27,7 oranında 36 kez gazetenin sayfalarında işlenmiştir.

Sabah gazetesinde, AK Parti'li diğer siyasilere 9 kez (%16,7), CHP'li diğer siyasilere 1 kez (%1,9) yer verilmiştir. Gazete, MHP'li diğer siyasiler ve bu üç parti dışında kalan politikacıların referandum hakkındaki görüşlerini ise 15 günlük süreçte sayfalarına taşımamıştır.

Örnekleme dahilindeki diğer gazete olan Hürriyet gazetesinde ise; AK Parti'li diğer siyasiler 2 kez (%2,3), CHP'li diğer siyasiler 8 kez (%9,2) ve MHP'li diğer siyasiler 1 kez (%1,1) yer alırken, diğer partilere mensup ve bağımsız siyasetçiler ise 12 haberde (%13,5) kendilerini ifade etme şansı bulmuşlardır.

Tablo 6: Referandum Konulu Haberlerde Görüşlerine Yer Verilen Kişilerin Gazetelere Göre Dağılımı

Görüşüne Yer Verilen kişi	Gazete						Toplam	
	Hürriyet		Sabah		Sözcü			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Recep Tayyip Erdoğan	20	22,3	19	35,1	8	6,2	47	17,2
Binali Yıldırım	22	24,7	19	35,1	8	6,2	49	17,9
AK Parti'li Diğer Siyasiler	2	2,3	9	16,7	6	4,6	17	6,2
Kemal Kılıçdaroğlu	20	22,3	1	1,9	17	13,1	38	13,9
CHP'li Diğer Siyasiler	8	9,2	1	1,9	48	36,9	57	20,8
Devlet Bahçeli	4	4,6	5	9,3	5	3,8	14	5,1
MHP'li Diğer Siyasiler	1	1,1	-	-	2	1,5	3	1,2
Diğer Partili / Bağımsız Siyasiler	12	13,5	-	-	36	27,7	48	17,7
Toplam	89	100	54	100	130	100	273	100

3.7. Referandum Konulu Haberlerde Fotoğraflarına Yer Verilen Kişiler

Haberlere konu olan, görüşlerine yer verilen kişilere ait fotoğraflar, gazetelerin duruşuna ve siyasilere verdikleri yere dair önemli birer ipucu konumundadır. Örnekleme konu olan gazeteler incelendiğinde, yayın politikalarıyla büyük ölçüde benzerlik arz eden fotoğraf kullanımları görülmüştür.

Genel toplama bakıldığında; referandum öncesi 15 günlük süreçte en çok görseli kullanılan lider 55 fotoğraf ve %20'lik oran ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Erdoğan'ı 51 fotoğraf ve %18,5'lik oran ile Başbakan Binali Yıldırım, 31 fotoğraf ve %11,3'lük oran ile ana muhalefet partisi CHP'nin lideri Kemal Kılıçdaroğlu ve 15 fotoğraf ve %5,5'lik oran ile muhalefet partisi MHP'nin lideri Devlet Bahçeli takip etmiştir. Liderler dışındaki kişilerin fotoğraflarına yer verilme durumu ele alındığında ise; 60 fotoğraf ve %21,8'lik oran ile CHP'li diğer siyasiler birinci sırada yer alırken; ikinci sırada diğer partili/bağımsız siyasiler 42 fotoğraf ve %15,3'lük oran ile onları takip etmekte; AK Parti'li diğer siyasiler 18 fotoğraf ve %6,5'lik oran ile üçüncü sırada kendisine yer bulurken; MHP'li diğer siyasiler 3 fotoğraf ve %1,1'lik oran ile en az görseli yayınlanan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazetelere göre görsel kullanımları incelendiğinde, referandum konulu haberlerde siyasilere ait en çok görsel kullanımının, 131 görselle Sözcü gazetesinde olduğu görülmektedir. Gazete, bu görsellerden 55 tanesinde (%42) CHP'li diğer siyasilere, 36 tanesinde (%27,5) üç parti dışındaki diğer partiler bünyesinde yer alan veya bağımsız olan siyasilere, 11 tanesinde (%8,4) Kemal Kılıçdaroğlu'na, 8'er görselde (%6,1) Recep Tayyip Erdoğan'a ve AK Parti'li diğer siyasilere, 7 tanesinde (%5,3) Binali Yıldırım'a, 5 tanesinde (%3,8) Devlet Bahçeli'ye ve son olarak 1 tanesinde (%0,8) MHP'li diğer siyasetçilere yer vermiştir.

Siyasilere ait en çok görselle yer veren ikinci gazete olan Hürriyet'te, fotoğraf kullanımları açısından da liderler arasında bir denge görmek mümkündür. Başbakan Binali Yıldırım 22 görselle (%27,1), Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 21 görselle (%26), ana muhalefet partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu ise 20 görselle (%24,7) gazetenin sayfalarında temsil edilmişlerdir. Kodlama cetvelinde yer alan diğer lider

olan MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ise, 4 fotoğraf ile %4,9 oranında kendine yer bulmuştur. Bununla birlikte, gazete, referandum konulu haberlerde, 6 kez (%7,4) diğer partili / bağımsız siyasilere, 5 kez (%6,2) CHP'li diğer siyasilere, 2 kez (%2,5) AK Parti'li diğer siyasilere ve 1 kez de (%1,2) MHP'li diğer siyasilere yer vermiştir.

Örneklemdaki diğer bir yayın organı olan Sabah gazetesi, liderler arasında en çok 26 görsel ve %41,3'lük oran ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın görselini kullanırken, %34,9'luk oranla da (22 adet) Başbakan Binali Yıldırım'ın fotoğraflarına yer vermiştir. Diğer bir lider olan Devlet Bahçeli'nin 6 görselle (%9,5) temsil edildiği süreçte, Kemal Kılıçdaroğlu ise Sabah gazetesindeki referandum konulu haberlerde kullanılan görseller arasında kendine yer bulamamıştır. Fotoğrafı kullanılan diğer siyasilere bakıldığında; AK Parti'li diğer siyasiler 8 görsel ve %12,7'lik oran ile, MHP'li diğer siyasiler 1 görsel ve %1,6'lık oran ile sunulurken, CHP'li diğer siyasiler ve diğer partili / bağımsız siyasilerin görsellerine sayfalarda yer verilmemiştir.

Tablo 7: Referandum Konulu Haberlerde Fotoğraflarına Yer Verilen Kişilerin Gazetelere Göre Dağılımı

Fotoğraftaki kişi	Gazete						Toplam	
	Hürriyet		Sabah		Sözcü			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Recep Tayyip Erdoğan	21	26	26	41,3	8	6,1	55	20
Binali Yıldırım	22	27,1	22	34,9	7	5,3	51	18,5
AK Parti'li Diğer Siyasiler	2	2,5	8	12,7	8	6,1	18	6,5
Kemal Kılıçdaroğlu	20	24,7	-	-	11	8,4	31	11,3
CHP'li Diğer Siyasiler	5	6,2	-	-	55	42	60	21,8
Devlet Bahçeli	4	4,9	6	9,5	5	3,8	15	5,5
MHP'li Diğer Siyasiler	1	1,2	1	1,6	1	0,8	3	1,1
Diğer Partili / Bağımsız Siyasiler	6	7,4	-	-	36	27,5	42	15,3
Toplam	81	100	63	100	131	100	275	100

SONUÇ

16 Nisan 2017 Anayasa Referandumunun, Türk yazılı basınındaki yansımasının Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazeteleri üzerinden incelendiği bu çalışmada, ulaşılan başlıca sonuç, her üç gazetenin de yayın politikalarıyla benzer nitelikte bir yayıncılık faaliyeti yürüttükleridir. Hürriyet gazetesinin denge politikası, Sabah gazetesinin hükümet ve referandum paketi yanlısı duruşu ile Sözcü gazetesinin hükümet ve referandum paketine karşı duruşunu gazetelerin gerek referandum konulu haberleri ele alış tarzlarında, gerek liderlerin sözlerine verdikleri ağırlıkta ve gerekse de görsel kullanımlarında görmek mümkündür.

Çalışmada öne çıkan dikkat çekici bazı bulgular ise şöyle özetlenebilir;

Referandum süreciyle ilgili 1-15 Nisan 2017 tarihleri arasındaki 15 günlük süreçte toplamda 411 haber yapılmıştır. Sözcü gazetesi yaptığı 221 haberle, örneklemedeki diğer iki gazetenin toplamından (190 haber) daha fazla referandum konulu habere yer vermiştir. Ayrıca yapılan haberler örnekleme dahil edilen tüm gazetelerde ağırlıklı olarak iç sayfalarda (318 haber) yer almıştır. Birinci sayfada yer alan az sayıda haberin (93 haber) ise sürmanşetten ya da manşetten verilmek yerine daha çok ilk sayfanın diğer yerlerinde verildiği dikkat çekmektedir. Seçilen yayınlarda yer verilen 411 haber içerisinden, referandum konulu haberlerin sadece %32,4'ünün sandıkta halkın önüne gelecek referandum paketinin içeriği ile ilintisinin bulunması, diğer haberlerin ise siyasi polemikler ve kampanya sürecinde yaşanan olumsuzluklar gibi halkın anayasa değişikliği hakkında bilgi edinmesine çok da katkısı olmayan konulardan meydana gelmesi bir başka dikkat çekici yöndür.

16 Nisan 2017 Anayasa Referandumuyla ilgili yapılan haberlerde sözlerine yer verilen siyasilere bakıldığında, Sabah gazetesinin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ve Başbakan Binali Yıldırım'a, Sözcü gazetesinin CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'na, Hürriyet gazetesinin ise her üç lidere birden ağırlık verdiği görülmektedir. Bu tablo, örneklemedeki gazetelerin yayın politikalarıyla doğrudan örtüşmektedir. Yine görüşlerine yer verilen siyasilere bakıldığında, çoğunluğunu son dönemde MHP'den istifa etmiş 'Hayır' cephesi savunucularının oluşturduğu bağımsız siyasiler Sözcü sayfalarında yüksek oranda yer bulurken, bahsi geçen siyasiler Sabah

gazetesinde ise hiç temsil edilmemişlerdir. Sabah gazetesi, ana muhalefet partisi liderinin sözlerine sadece tek bir haberde yer vermiş, onda da herhangi bir görsel kullanmamıştır. MHP lideri Devlet Bahçeli ve partiye mensup diğer siyasiler her üç yayında da oldukça az habere konu olmuş ve sayfalarda kendilerine diğer liderler/siyasiler kadar yer bulamamışlardır.

Gazetelerin beyanatlarına yer verdikleri siyasi oranları gibi, görsellerine yer verdikleri siyasi oranları da benzer bir dağılım göstermektedir. Sabah gazetesi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Başbakan Binali Yıldırım, Sözcü gazetesi CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu ağırlıklı görsellere yer verirken, Hürriyet gazetesinin dengeli duruşu görsellerde de devam etmiştir. Görsel kullanımının genel durumuna bakıldığında ise yazınsal içerik ile benzer bir yoğunlukta olduğundan söz edilebilir. Referandum konulu haberler %92,4 oranında görselle desteklenmiştir. Bu da, yazılı basında metnin görselle zenginleştirilmesinin revaçta olan bir kullanım olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ACUN, Fatma (2005). “Muhteva Analizi Metodu ve Cumhuriyet Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22(1), s.27-50.
- AKMAN, Gözde (2011). *Analyse Critique du Discours: Articles Sur le Referendum Constitutionnel 12 Septembre 2010*, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ARIKAN, Rauf (2004). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- ARLAN, Ümit (2011). “Kamu Yönetiminin Halkla İlişkileri Açısından Referandum:12 Eylül 2010 Referandumuna Sivas Araştırması”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 32, s.87-125.
- AVŞAR, Halil İbrahim (2014). *12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumuna Yazılı Basının Yaklaşımı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- AYDIN, Mehmet Ali (2007). “Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim”, *Yasama Dergisi*, 5, s.82-108.
- AZİZ, Aysel (1994). *Araştırma Yöntemleri – Teknikleri ve İletişim*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- AZİZ, Aysel (2007). *Siyasal İletişim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AZİZ, Aysel (2011). *Siyasette Etkili İletişim Teknikleri*, İstanbul: Başlık Yayınları.
- BABBIE, Earl R. (2010). *The Practice of Social Research*, Belmont: Cengage Learning.
- BAYHAN, Vehbi (2002). “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), s.1-13.
- BEKİROĞLU, Onur ve ÇAKIN, Ömer (2016). 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri’nde Gazete Siyasal Reklamlarının Analizi, (Editör), Şükrü Balcı. 7 Haziran’dan 1 Kasım’a Türkiye’de Siyasal İletişim Uygulamaları, Konya: Literatürk Academia, s.349-400.
- BUDGE, Ian (2001). *Political Parties in Direct Democracy*, (Editörler), Matthew Mendelsohn ve Andrew Parkin. *Referendum Democracy: Citizens, Elites and Deliberation in Referendum Campaigns*, New York: Palgrave, p.67-87.
- CANATAN, Bilal (2010). *Anayasa Hukuku*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- CEYHAN, Çağdaş (2014). *Muhafazakar Basında Hegemonya Uğrakları: 12 Eylül 2010 Referandumuna ve Yeni Anayasa Tartışmaları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- ÇEVİKEL, Tolga (2004). “Türkçe Haber Siteleri ve Türkiye’de İnternet Gazeteciliğinin Gelişimini Sınırlayan Faktörler”, *İLETİ-Ş-İM*, 1(1), s.147-163.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2006). *Yerel Katılma ve Yerel Demokrasi*, Konya: Çizgi Kitabevi.

DAĞABAKAN, Fatma Öztürk (2016). “1 Kasım 2015 Türkiye Erken Genel Seçiminde Kadın ve Erkek Milletvekili Adaylarının Söylemlerine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım”, Zeitschrift für die Welt der Türken, 8(2), s.57-79.

de SAUSSURE, Ferdinand (1998). Genel Dilbilim Dersleri, (Çev: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınevi.

de VREESE, Claes H. (2007). Context, Elites, Media and Public Opinion in Referendums: When Campaigns Really Matter, (Editör), Claes H. de Vreese. The Dynamics of Referendum Campaigns: An International Perspective, New York: Palgrave Macmillan, p.1-20.

DELİVELİ, Ömür (2000). Anayasa Hukuku, Ankara: Yargı Yayınevi.

DERDİMAN, Ramazan Cengiz (2006). Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Türk Anayasa Düzeni, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

DURUR, Elif Küçük (2011). Kuzey Kıbrıs Türk Basınında Milliyetçilik Söylemi (Referandum Süreci), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ERDOĞAN, İrfan (2012). Pozitivist Metodoloji ve Ötesi, Ankara: Erk Yayınları.

ERDOĞAN, Mustafa (2011). “Demokrasi, Anayasa Yargısı ve Türkiye Örneği”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(20), s.27-45.

ERTÜRK, Hatice (2012). Referandum Sürecinde Yazılı Basının Kamuoyunu Oluşturma İşlevi (Yeni Şafak- Radikal Gazeteleri), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

FEDAYİ, Cemal (2011). Siyaset Bilimi, Ankara: Kadim Yayınları.

GÖKER, Göksel ve DOĞAN, Adem (2011). “2010 Referandumunda Türk Basınının Siyasal Gündemi: Hürriyet, Haber Türk, Zaman ve Yeni Şafak Örneğiyle”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-GİFDER),1(2), s.45-69.

- GÖZLER, Kemal (2012). Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref (2008). Anayasa Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi.
- GÜRSAKAL, Necmi (2001). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları.
- KAHRAMAN, Leyla ve EVRE, Bülent (2008). “Türkiye’deki Siyasi Parti Programlarında “Demokrasi” Kavramlaştırmaları: Karşılaştırmalı Perspektifle AKP ve CHP Örnek Olayı”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), s.63-80.
- KALDIRIM, Elif (2005). “İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Algıları”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(3), s.143-162.
- KARAMAN, Dursun (2011). Seçim Hukuku ve Uygulaması. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KILIÇASLAN, D. Emine Çakmak (2008). Siyasal İletişim: İdeoloji ve Medya İlişkisi, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- KRIPPENDORFF, Klaus (2004). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology, California: Sage Publications.
- KUZU, Burhan (1992). “Demokrasi-Resmi İdeoloji-Sivil Toplum”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 47(1), s.335-369.
- MATSUSAKA, John G. (2008) Direct Democracy and the Executive Branch, (Editörler), Shaun Bowler ve Amihai Glazer. Direct Democracy’s Impact on American Political Institutions, New York: Palgrave Macmillan, p.115-135.
- NEIJENS, Peter; van PRAAG, Philip; BOSVELD, Willem ve SLOT, Jeroen (2007). Turnout in Referendums: the Dutch Experience. An Analysis of Voter and Referendum Characteristics that Influence Turnout in Referendums, (Editör), Claes H. de Vreese. The Dynamics of Referendum Campaigns: An International Perspective, New York: Palgrave Macmillan, p.142-158.

- NİSAN, Fatma (2012). Siyasal Söylemin ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretimi (Örnek Olay 1982 ve 2010 Anayasa Referandum Süreci), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- ODER, Bertil Emrah (2016). Anayasa Nedir? Anayasacılık nedir?, (Editör), İbrahim Kaboğlu. Türkiye'nin Anayasa Gündemi, İstanbul: İletişim Yayınları, s.14-17.
- O'NEIL, Patrick H. (2007). Essentials of Comparative Politics, New York: WW Norton & Company.
- ORDUKAYA, Elif (2012). Türkiye'de Yazılı Basında Platon Diyalektiği Metodunun Kullanımı: 12 Eylül 2010 Referandumuna Öncesi Hürriyet ve Zaman Gazetelerinin Köşe Yazıları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖNER, Şerif (2001). "Belediyelerde Yönetime Katılmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), s.100-114.
- PINAR, Lütfü (2016). Türkiye'de Anayasa Referandumları ve Basın: 1961, 1982 Anayasaları ile 2010 Anayasa Değişiklik Paketi Referandumlarının Türkiye Basınındaki Sunumunun Karşılaştırmalı Çözümlemesi (Cumhuriyet, Hürriyet, Tercüman / Bugün Gazeteleri Örnekleri), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- QVORTRUP, Mads (2005). A Comparative Study of Referendums: Government by the People, Manchester: Manchester University Press.
- SEZEN, Saim (1994). Seçim ve Demokrasi, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- ŞAHBAZ, İbrahim (2006). Yarı Doğrudan Demokrasi Kurumu Olarak Referandum ve Türkiye, Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım.
- ŞİMŞEK, Sedat (2009). "Medya-Siyaset-İktidar Üçgeninde Medya Gerçeği", Selçuk İletişim, 6(1), s.124-143.
- T.C. RESMÎ GAZETE (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No: 2709, Yayınlanma Tarihi: 09.11.1982, Sayı: 17863.

- TOPUZ, Hıfzı (1973). 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- TOSUN, Çiğdem (2012). 12 Eylül 2010 Tarihinde Yapılan Referandum Sürecinde Siyasi Parti Liderlerinin Söylemlerinin Basına Yansıması: Cumhuriyet, Radikal, Sabah ve Zaman Gazeteleri Örnekleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TUNÇ, Hasan (2008). “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XII(1-2), s.1113-1132.
- UZUN, Hakan (2008). “24 Nisan 2004'te Yapılan Annan Planı Oylama Sonuçlarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Rum Basınına Yansımaları”, Türk Dünyası Araştırmaları, 177, s.195-214.
- WEB_1 (2017). “Tiraj”, <http://www.medyatava.com/tiraj>, Erişim Tarihi: 15.04.2017.
- WEB_2 (2017). “Referandum”, <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 22.05.2017.
- WEB_3 (2017). “Referandum Basın/Gazete”, <http://www.scholar.google.com>, Erişim Tarihi: 23.05.2017.
- WEB_4 (2017). “Sürmanşet”, <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20.07.2017.
- YAYLAGÜL, Levent ve ÇİÇEK, Cengiz (2011). “12 Eylül 2010 Referandum Sürecinin Türkiye'deki Yazılı Basında Sunumu”, Folklor/Edebiyat, 17(68), s.85-120.
- YENİ ÖNCÜ (2010). Referandum'da Ne Yapmalı?, Seçim Referandum Devrim: Tarihsel Bir Seçki, Ankara: Erginbay Yayıncılık, s.209-215.
- YILDIRIM, Besim (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları, (Editör), Besim Yıldırım. İletişim Araştırmalarında Yöntemler: Uygulama ve Örneklerle, Konya: Literatürk Academia, s.105-153.
- YOZGAT, Fazıl (2001). Bilimsel Araştırma Metodları: Teori-Uygulama Örnekleri İstatistiksel Analiz, Ankara: Yargı Yayınevi.